

Шифр «розвиток громади»

Зміст

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи забезпечення сталого розвитку виробництва сільськогосподарської продукції в територіальних громадах	5
РОЗДІЛ 2. Сучасний стан розвитку сільськогосподарського виробництва в територіальних громадах України.....	9
РОЗДІЛ 3. Обґрунтування системи забезпечення сталого розвитку виробництва сільськогосподарської продукції в територіальних громадах України.....	12
ВИСНОВКИ.....	20
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	21
ДОДАТКИ	22

ВСТУП

Забезпечення сталого розвитку усіх складових соціально-економічної системи на сьогоднішній день є важливим для розвитку територіальних громад України, особливо в контексті євроінтеграції. Споживацьке ставлення до природних ресурсів, намагання досягти найвищого економічного ефекту, незважаючи на шкоду, яка завдається навколишньому середовищу, відсутність належного фінансування природоохоронних заходів призвели до виснаження, деградації, порушення якості природних ресурсів, погіршення стану здоров'я та умов життєдіяльності населення як окремих територіальних громад, так і населення країни в цілому.

Сільське господарство є важливою стратегічною галуззю економіки країни. Забезпечуючи населення продуктами харчування та формуючи продовольчий фонд країни, воно виступає одним з найбільших споживачів природних ресурсів та завдає значної шкоди природі. Тому перехід його на засади сталого розвитку є необхідною вимогою сьогодення.

Дослідженням сталого розвитку присвячені роботи багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених, зокрема Дорогунцова С.І., Трегобчука В.М., Мочерного С.В., Данилишина Б.М. Вивченням проблем сталого розвитку сільського господарства займались Шубравська О.В., Мельник Л.М., Лісовий А.В., Саблук П.Т., Збарський В.К. та ін. Однак більшість робіт присвячені дослідженню окремих аспектів сталого розвитку, немає єдиного підходу до забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва в територіальних громадах України.

Метою роботи є обґрунтування системи забезпечення сталого розвитку виробництва сільськогосподарської продукції в територіальних громадах України. Виходячи з мети дослідження впливають наступні завдання:

– дослідити теоретичні основи забезпечення сталого розвитку виробництва сільськогосподарської продукції в територіальних громадах;

– охарактеризувати сучасний стан розвитку сільськогосподарського виробництва в територіальних громадах України;

– визначити основні проблеми забезпечення сталого розвитку виробництва сільськогосподарської продукції в територіальних громадах України;

– назвати пріоритетні напрями забезпечення сталого розвитку виробництва сільськогосподарської продукції в територіальних громадах України.

Об'єктом дослідження є процес виробництва сільськогосподарської продукції в територіальних громадах України на засадах сталого розвитку.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти забезпечення сталого розвитку виробництва сільськогосподарської продукції в територіальних громадах України.

Методичною і теоретичною основою наукової роботи є наукові положення фундаментальних і прикладних досліджень у галузі сільського господарства, економіки та управління.

Робота виконана на 31 сторінці друкованого тексту, складається зі вступу, трьох розділів, висновку, списку використаних джерел та додатків. Основний обсяг роботи складає 20 сторінок.

РОЗДІЛ 1

Теоретичні основи забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва в територіальних громадах

«Декларація тисячоліття» ООН, прийнята у 2000 році 189-ма країнами на Саміті тисячоліття ООН, визначила Цілі Розвитку Тисячоліття, тобто всеосяжні рамки цінностей, принципів і ключових чинників розвитку до 2015 року.

У вересні 2015 року в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН зі сталого розвитку та прийняття Порядку денного розвитку після 2015 року, на якому було затверджено нові орієнтири розвитку. Підсумковим документом Саміту «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» було затверджено 17 Цілей Сталого Розвитку та 169 завдань. Для адаптації в Україні визначених цілей та завдань було залучено понад 800 провідних фахівців у тематичних сферах цілей сталого розвитку. Пропозиції щодо цілей сталого розвитку України надали представники міністерств та відомств, урядових установ, агентств ООН в Україні, міжнародних організацій, бізнес-спільноти, експертного середовища, громадських організацій (насамперед таких, які представляють інтереси найбільш вразливих груп населення) та громадянського суспільства. Ця робота відбувалась за підтримки всіх агентств системи ООН в Україні, Програми розвитку ООН в Україні, Програми зеленої економіки, що реалізується Німецьким товариством міжнародного співробітництва за дорученням Федерального міністерства економічного розвитку та співробітництва Німеччини та спільно з Інститутом демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи, Національної академії наук України. В результаті проведеної роботи визначено цілі сталого розвитку України за чотирма напрямками: справедливий соціальний розвиток; стає економічне зростання та зайнятість; ефективне управління; екологічна рівновага та розбудова стійкості. Суспільне бачення розвитку України до 2030 року охоплює такі орієнтири для досягнення, як добробут та здоров'я населення, що забезпечуватимуться інноваційним розвитком економіки, побудованим на сталому використанні природних ресурсів. У структурі

експорту передбачаються зміни, спрямовані на перехід від сировини та продуктів первинної переробки до продуктів та послуг з високим ступенем доданої вартості. Економічне зростання має ґрунтуватися на моделі «зеленої» економіки. Завдяки заходам із енергозбереження та застосуванню енергоефективних практик суттєво має знизитися енергоємність валового внутрішнього продукту [9].

Визначений в таблиці 1 перелік національних завдання щодо сталого розвитку сільського господарства в Україні не є вичерпним. Так, Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства розроблено також ряд завдань, виконання яких повинно здійснюватися за видами економічної діяльності (створити фінансову та інституційну системи що забезпечуватимуть розвиток наукових досліджень та науково-технічних розробок). Крім того, окремі завдання стосуються сільського населення (підвищити рівень зайнятості населення, забезпечити доступність професійної освіти, забезпечити доступність послуг соціальної сфери), інфраструктурного забезпечення життя в сільській місцевості (розвивати якісну, надійну, сталу та доступну інфраструктуру, яка базується на використанні інноваційних технологій) та інше. Вважаємо, що їх теж потрібно враховувати при розробці цілей сталого розвитку виробників сільськогосподарської продукції в умовах їх функціонування на світовому ринку.

Окрім розглянутих цілей сталого розвитку сільського господарства, є ще ряд напрацювань вітчизняних та іноземних науковців з даної проблематики. В загальному вони визначають такі цілі [1], [2], [7] :

- впровадження екологічно обґрунтованих систем ведення сільського господарства та адаптованих до місцевих умов технологій;
- застосування мікробіологічних засобів захисту рослин;
- розширене впровадження органічного землеробства, тобто сільськогосподарської діяльності із застосуванням біологічних методів захисту рослин та оптимальним використанням мінеральних добрив;
- реалізація заходів щодо підвищення родючості ґрунтів та продуктивності орних земель за умови зменшення їх площі;
- сприяння розвитку екологічно збалансованих сільських поселень;

Таблиця 1 Національні завдання цілей сталого розвитку України щодо сільського господарства

Завдання	Індикатор	Цільові значення
Підвищити вдвічі продуктивність сільського господарства, в першу чергу за рахунок використання інноваційних технологій	1. Продуктивність праці в сільському господарстві, тис. дол. США на одного зайнятого	2020 р. – 10,0 2025 р. – 12,5 2030 р. – 15,0
	2. Індекс обсягу сільськогосподарського виробництва, %	2020 – 102,0 2025 – 102,0 2030 – 102,0
Забезпечити створення стійких систем виробництва продуктів харчування, що сприяють збереженню екосистем і поступово покращують якість земель та ґрунтів, у першу чергу за рахунок використання інноваційних технологій	Індекс виробництва харчових продуктів, %	2020 – 103,0 2025 – 103,0 2030 – 103,0
	Частка продукції харчової промисловості та переробки сільськогосподарської сировини в експорті груп 1–24 УК-ТЗЕД, %	2020 – 51,0 2025 – 57,0 2030 – 65,0
	Частка сільськогосподарських угідь під органічним виробництвом у загальній площі сільськогосподарських угідь, %	2020 – 1,1 2025 – 1,3 2030 – 1,7
Відновити деградовані землі та ґрунтів з використанням інноваційних технологій	Площа орних земель (ріллі), тис. га	2020 – 31150,9 2025 – 29760,8 2030 – 28370,7
	Площа земель органічного виробництва, тис. га	2020 – 500,0 2025 – 1500,0 2030 – 3000,0
	Частка площі сільськогосподарських угідь екстенсивного використання (сіножатей, пасовищ), у загальній території країни, %	2020 – 13,9 2025 – 14,8 2030 – 15,8
Зменшити втрати продовольства у виробничо-збутових ланцюжках	Частка післязбиральних втрат у загальному виробництві зернових культур, %	2020 – 1,8 2025 – 1,0 2030 – 0,5
	Частка післязбиральних втрат у загальному виробництві овочів та баштанних культур, %	2020 – 10,0 2025 – 7,0 2030 – 5,0

* Джерело: Узагальнено автором на основі [9]

- впровадження ефективного контролю за використанням генетично модифікованих організмів;
- організація комплексної системи виробництва екологічно чистої продукції і створення системи керування її якістю;
- створення внутрішнього ринку екологічно чистих сільськогосподарської сировини і продовольства;
- забезпечення добробуту сільського населення, доступу до базових благ;
- оптимальний розподіл економічної діяльності залежно від природно-економічного потенціалу, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності сільської економіки та сільських територій загалом;
- покращення навколишнього природного середовища життєдіяльності сільського населення.

Отже, сталий розвиток сільськогосподарського виробництва в направлений на забезпечення економічних, соціальних та екологічних потреб окремих підприємств та, як наслідок, веде до покращення умов життєдіяльності всієї територіальної громади та її мешканців.

РОЗДІЛ 2

Сучасний стан розвитку сільськогосподарського виробництва в територіальних громадах України

Сільськогосподарське виробництва в окремих територіальних громадах України залежить не лише від природно-кліматичних умов, якості ґрунтів, близькості до ринків збуту, а і від розміру підприємства окремих громад та їх фінансового забезпечення. Загалом же, співвідношення виробництва продукції рослинництва та тваринництва в Україні за останні 5 років коливалася в межах 55,0% - 59,1% – рослинництва та 42,2%-45,5% – тваринництво [6].

Основні показники виробництва сільськогосподарських культур виробниками територіальних громад України наведено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 Обсяги сільськогосподарського виробництва за регіонами України, млн грн

	Продукція сільського господарства			У тому числі					
				продукція рослинництва			продукція тваринництва		
	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Україна	254640,5	249157,0	269408,1	185052,1	179474,6	198658,1	69588,4	69682,4	70750,0
Регіони									
Вінницька	21319,1	20423,1	22589,5	14423,7	13628,1	15554,8	6895,4	6795,0	7034,7
Волинська	6558,5	6872,1	7089,2	3785,8	4121,6	4405,7	2772,7	2750,5	2683,5
Дніпропетровська	15183,4	15255,5	15667,4	10720,9	10634,0	11200,7	4462,5	4621,5	4466,7
Донецька	7513,1	7681,1	6956,1	5111,5	5278,2	4535,5	2401,6	2402,9	2420,6
Житомирська	9406,8	9949,5	11128,7	6507,4	7117,4	8202,9	2899,4	2832,1	2925,8
Закарпатська	3964,9	4021,4	4301,2	2137,7	2089,0	2198,8	1827,2	1932,4	2102,4
Запорізька	9928,0	9605,2	8220,2	7895,3	7685,0	6382,7	2032,7	1920,2	1837,5
Івано-Франківська	5795,3	6029,3	6108,2	2964,3	3208,5	3243,5	2831,0	2820,8	2864,7
Київська	15544,7	14881,5	18427,4	10348,9	9161,3	11890,4	5195,8	5720,2	6537,0
Кіровоградська	12037,5	10369,5	12503,0	10094,0	8450,8	10559,3	1943,5	1918,7	1943,7
Луганська	4816,3	4527,5	4946,0	4082,0	3911,8	4256,4	734,3	615,7	689,6
Львівська	9255,4	9820,0	10189,9	5768,3	6210,5	6478,2	3487,1	3609,5	3711,7
Миколаївська	9714,0	8833,8	9362,7	8065,3	7197,9	7815,8	1648,7	1635,9	1546,9
Одеська	11881,2	11809,7	11943,2	9950,7	9926,5	10162,1	1930,5	1883,2	1781,1
Полтавська	17212,6	14316,7	17747,4	13386,7	10621,9	14130,2	3825,9	3694,8	3617,2
Рівненська	6723,2	7058,0	7237,4	4463,5	4784,6	5013,0	2259,7	2273,4	2224,4
Сумська	10192,5	10193,5	11362,2	8122,0	8161,9	9278,3	2070,5	2031,6	2083,9
Тернопільська	8523,8	9470,8	9836,6	6224,4	7209,0	7538,8	2299,4	2261,8	2297,8
Харківська	15647,8	14100,4	14949,1	12455,6	11143,7	11934,3	3192,2	2956,7	3014,8
Херсонська	11232,2	11182,8	11243,9	9110,0	9113,1	9190,0	2122,2	2069,7	2053,9

Продовження таблиці 2.1

Хмельницька	12548,6	14056,5	14426,4	9382,4	10560,8	11056,1	3166,2	3495,7	3370,3
Черкаська	14983,7	13262,2	16284,2	9171,3	7548,5	10435,4	5812,4	5713,7	5848,8
Чернівецька	4285,7	4513,0	4750,1	2664,9	2918,3	3162,2	1620,8	1594,7	1587,9
Чернігівська	10372,2	10923,9	12138,1	8215,5	8792,2	10033,0	2156,7	2131,7	2105,1

* Джерело: розраховано автором на основі [6]

Отже, вітчизняні виробники сільськогосподарської продукції спеціалізуються здебільшого на рослинництві. При цьому вирощування зернових та зернобобових культур переважає в Одеській, Полтавській та Вінницькій областях; технічні культури здебільшого вирощуються в Дніпропетровській, Запорізькій, Кіровоградській областях; овочівництво домінує у виробників з Херсонської, Черкаської, Миколаївської областей; виноградарством займаються сільськогосподарські товаровиробники Одеської, Миколаївської, Херсонської областей.

Щодо розвитку тваринництва, то вітчизняні виробники сільськогосподарської продукції територіальних громад України займаються скотарством, свинарством, птахівництвом, вирощують овець та кіз. При цьому, найбільшими виробниками продукції тваринництва є господарства населення. Так, в 2018 р. сільськогосподарські підприємства всіх форм господарювання виробили лише 33,9% продукції скотарства, 52,3% – продукції свинарства, 54,9% – продукції птахівництва та 14,1% – овець і кіз [6].

Стосовно регіональної спеціалізації виробників продукції тваринництва, то варто відмітити наступні дані: найбільша кількість ВРХ знаходиться у сільськогосподарських підприємств Полтавської, Черкаської, Чернігівської, Харківської та Вінницької областей; свинарство розвивають виробники з Донецької, Київської, Дніпропетровської, Черкаської та Івано-Франківської областей; найбільша кількість птиці свійської вирощується сільськогосподарськими підприємствами Київської, Черкаської, Вінницької, Дніпропетровської та Хмельницької областей. На виробництві яєць спеціалізуються виробники з Київської, Хмельницької, Херсонської, Дніпропетровської та Вінницької областей; вівці та кози вирощують сільськогосподарські підприємства Одеської, Херсонської, Дніпропетровської,

Закарпатської, та Полтавської областей. Найбільший настриг вовни мають виробники з Одеської, Херсонської, Закарпатської, Запорізької та Дніпропетровської областей; кролівництвом займаються сільськогосподарські підприємства Черкаської, Одеської, Київської, Дніпропетровської та Вінницької областей; бджільництво розвивають сільськогосподарські товаровиробники з Вінницької, Полтавської, Черкаської, Харківської та Київської областей.

Сталий розвиток виробництва сільськогосподарської продукції містить в собі економічну, соціальну та екологічну складову. Саме з паритетним поєднанням цих складових пов'язана достатньо велика кількість проблем в територіальних громадах України.

Так, практика господарювання на основі інтенсифікації виробництва супроводжується негативними екологічними наслідками, які у своїй сукупності значно погіршують умови сільськогосподарського виробництва, знижують продуктивність та економічну ефективність використання природного ресурсного потенціалу сільського господарства.

Однією з умов дотримання та впровадження засад сталого розвитку є зменшення рівня розораності земель, проте у всіх територіальних громадах України цей показник щороку зростає, що є негативною тенденцією.

Новітні технології, які використовуються у сучасному сільському господарстві, спричинили і далі породжують породжувати екологічні проблеми. Це посилення ерозії ґрунтів, евтрофікація водойм та водопотоків, використання шкідливих субстанцій, що забруднюють питну воду, подекуди отруєння живої природи та інше.

Отже, сільськогосподарське виробництва в територіальних громадах України розвивається досить нерівномірно, виробники сільськогосподарської продукції різну спеціалізацію, а відповідно і територіальні громади мають досить неоднаковий рівень надходжень у місцеві бюджети від сільськогосподарського виробництва. Разом з тим, проблеми забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва є сталими, та в

переважній більшості не залежать від територіального розміщення такого виробництва.

РОЗДІЛ 3

Обґрунтування системи забезпечення сталого розвитку виробництва сільськогосподарської продукції в територіальних громадах України

Сталий розвиток виробництва сільськогосподарської продукції включає в себе три взаємопов'язані складові: економічну, екологічну та соціальну. Адже, першоосною сталого розвитку будь-якої системи є поєднання економічного розвитку з мінімальним негативним впливом на навколишнє середовище та соціалізацією новостворених економічних перетворень. Загалом, досягнення визначених цілей можна досягти за рахунок інноваційного розвитку сільськогосподарських товаровиробників та виваженої державної соціально-економічної політики в сфері сільського господарства.

Таким чином, враховуючи все зазначене, ми визначили основні цілі сталого розвитку виробництва сільськогосподарської продукції в територіальних громадах України, додаток А.

Блок економічних цілей сталого розвитку виробництва сільськогосподарської продукції в територіальних громадах України є досить обширним та визначається особливістю розвитку окремих галузей сільського господарства, місцем розташування виробництва сільськогосподарської продукції, рівнем матеріально-технічного забезпечення та розміром сільськогосподарських підприємств, орієнтацією в більшій мірі на внутрішній чи зовнішній ринок та іншими факторами. Але при цьому, є досить загальні моменти, реалізація яких забезпечує сталий розвиток виробництва сільськогосподарської продукції. До таких моментів, в першу чергу, ми відносимо виробництво нішевої або органічної продукції. Адже, даний напрямок сільськогосподарської діяльності сприяє покращенню родючості ґрунтів, зменшення обсягів їх деградації, розвитку самозайнятості на селі та

загалом позитивно впливає на навколишнє середовище і соціально-економічний сільський розвиток.

Розвиток нішевого сільськогосподарського виробництва розглянемо на прикладі бджільництва. Адже, саме бджільництво в Україні в умовах глобалізації економіки та реалізації нею євроінтеграційних прагнень стало однією із стабільно-привабливих та експортно-орієнтованих нішевих галузей, що сприяє формуванню позитивного платіжного балансу країни та конкурентних переваг сільськогосподарських товаровиробників на світовому ринку. В Україні бджільництво має запилювально-медовий напрям, що забезпечує не лише виробництво продукції, але і використання бджіл в якості запилювачів ентомофільних сільськогосподарських рослин. Виробництвом меду займаються понад 400 тисяч бджолярів, переважна більшість з яких займаються цією діяльністю на непрофесійній основі. Загалом ситуацію в Україні з розвитком бджільництва окреслено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 Розвиток галузі бджільництва в територіальних громадах України

Особливості розвитку бджільництва в Україні	
<ul style="list-style-type: none"> - Найбільша кількість бджолосімей зосереджена в домогосподарствах. - Недосконала законодавча база та низький рівень державної підтримки пасічників. <ul style="list-style-type: none"> - Мінімальна взаємодія аграрного бізнесу та бджолярів. - Експорт меду, в якості сировини, а не готового продукту. - Значна кількість контрафактного меду (з антибіотиками або незрілого меду). 	
Проблеми галузі	Перспективи галузі
<ul style="list-style-type: none"> - Низька технологічна культура виробництва продукції, її переробки, фасування та майже повна відсутність промислових технологій; - зменшення масштабів посівів ентомофільних сільськогосподарських рослин та недостатнє використання бджолозапилення; - недостатнє ветеринарне забезпечення і як наслідок неконтрольоване поширення хвороб бджіл; - відсутність гармонізованого масиву законодавства щодо розвитку бджільництва; - низька купівельна спроможність вітчизняного населення, яка змушує виробників орієнтуватися на експорт; - широке використання сільськогосподарськими підприємствами 	<ul style="list-style-type: none"> - Збільшення обсягів виробництва меду за рахунок збільшення кількості бджолосімей та підвищення їх продуктивності; - нарощення обсягів експорту меду, в тому числі до ЄС; - покращення якості продукції бджільництва, її відповідність міжнародним стандартам (міжнародному стандарту з харчової безпеки FSSC 22000); - гармонізація українського законодавства з міжнародними нормами (зокрема законодавства ЄС); - створення нових робочих місць та підвищення рівня зайнятості в сільській місцевості, розвиток само зайнятості. - формування конкурентних переваг виробників меду на світовому ринку.

засобів захисту рослин з токсичними речовинами, що є причиною високого рівня смертності бджіл	
---	--

* Джерело: сформовано автором

Важливо відмітити – розвиток бджільництва є яскравим прикладом сталого розвитку сільського господарства, адже задовольняє не лише економічні та соціальні потреби населення, а і формує умови для покращення навколишнього середовища (ефективний розвиток бджільництво та гарна екологічна ситуація є взаємопов'язаними умовами).

Подолати проблемні питання в розвитку бджільництва мають допомагати державні та регіональні органи влади. Найбільш ефективним в даному контексті є програмно-цільовий метод. Нами розроблено проект програми розвитку бджільництва на території Новомихайлівської сільської ради Новобузького району Миколаївської області на 2020-2024 роки (Додаток Б).

Структура Програма має наступний вигляд:

Розділ 1. Опис проблеми.

1.1. Сучасний стан бджільництва в Україні

1.2. Розвиток бджільництва на території Новомихайлівської сільської ради

Розділ 2. Мета програми.

Розділ 3. Завдання програми.

Розділ 4. Основні пріоритетні напрями програми.

4.1 Збільшення кількості бджолосімей та селекційно-племінна робота

4.2 Ветеринарне забезпечення галузі

4.3 Розвиток сільськогосподарської кооперації

4.4 Налагодження взаємовигідних відносин аграрного бізнесу та пасічників

Розділ 5. Фінансове забезпечення виконання поставлених завдань.

Розділ 6. Очікувані результати реалізації програми.

Розділ 7. Ризики виконанням програми.

Розділ 8. Контроль за виконанням програми.

Основною метою даної програми визначено покращення фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств, підтримка зайнятості сільського населення, створення додаткових можливостей для зростання доходів індивідуальних домогосподарств, малого та середнього аграрного бізнесу, поліпшення розвитку села та якості життя в сільській місцевості.

Досягнення поставленої мети та визначених завдань описано в четвертому розділі в розрізі окремих напрямів, для кожного з яких наведено конкретні заходи з повним економічним обґрунтуванням вартості та зазначенням того, звідки повинні надійти кошти і в якому розмірі (державний, обласний, місцевий бюджети чи самофінансування).

Виконання Програми буде здійснюватись за рахунок коштів співфінансування, державного обласного та місцевих бюджетів, організацій-донорів, членів сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів протягом 2020 –2024 років.

Вважаємо, що однією з основних проблем неналежного рівня ефективності провадження регіональних програм сільського розвитку є розрахунок загальної потреби в коштах на період дії програми без використання будь-яких прогнозних методів. Адже, в Україні останнім часом відбуваються значні коливання макроекономічних показників розвитку, що має прямий вплив на теперішню та майбутню вартість коштів. Від так, сума підтримки визначена в регіональних програмах сільського розвитку на перший рік не може сприяти ефективному виконанню задекларованих завдань в наступні декілька років.

Виходячи з зазначеного, ми розрахували загальну потребу в коштах для розвитку бджільництва на території Новомихайлівської сільської ради з врахуванням ставки дисконту (дисконтування). Для цього, ми скористалися формулою:

$$d_n = (1 + d_r) \times (1 + T_i) - 1 \quad (5.1)$$

де, d_n – ставка дисконтування, %

d_r – облікова ставка НБУ, %

T_i – темп інфляції, %

Для визначення ставки дисконтування на 5 років, ми скористалися:

1. Реальними та прогнозними даними щодо темпів інфляції в Україні. Реальні темпи інфляції за попередні роки взято згідно даних Міністерства фінансів України. Прогнозні темпи інфляції в Україні взято за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 04.2018р. на 2018-2021 рр. [8]. В 2022 р. та 2024 р. – темп інфляції взято як середнє значення за десять років (з 2009 р. по 2018 р.).

2. Реальну облікову ставку НБУ взято з 2009 р. по 2018 р. Прогнозні дані з 2019 р. по 2024 р. визначено за допомогою лінії тренду та рівняння кореляції, таблиця 3.2. При цьому, нами використано “Правило Тейлера”, коли при визначенні розміру облікової ставки використовують вплив найважливіших чинників – темпи зміни валового внутрішнього продукту та інфляції. Разом з тим, встановлено що наразі в Україні найбільший вплив на облікову ставку здійснює рівень інфляції (коефіцієнт кореляції за даними 2009-2018 рр. становить 0,8173). Тоді як залежність між темпами зміни та рівнем облікової ставки в досліджувані роки становила 0,5367.

Таблиця 3.2 Реальні та прогнозні дані для визначення ставки дисконту на 2020-2024 рр.

Роки	Темп інфляції, %	Облікова ставка,%
2009	25,2	11
2010	15,9	11,08
2011	9,4	9
2012	8	7,75
2013	0,6	7,63

2014	-0,7	7
2015	12,1	10,63
2016	48,7	22,36
2017	13,9	18,75
2018	14,4	12,93
2019	13,4	11,42
2020	10	10,42
2021	7,9	9,81
2022	7,8	9,78
2023	14,78	11,82
2024	14,78	11,82

Згідно побудованої лінії тренду залежність між рівнем облікової ставки та темпами інфляції (величина достовірності апроксимації) встановлена на рівні 0,668. Дане є свідченням реальності прогнозних даних та того, що рівняння кореляції побудовано вірно.

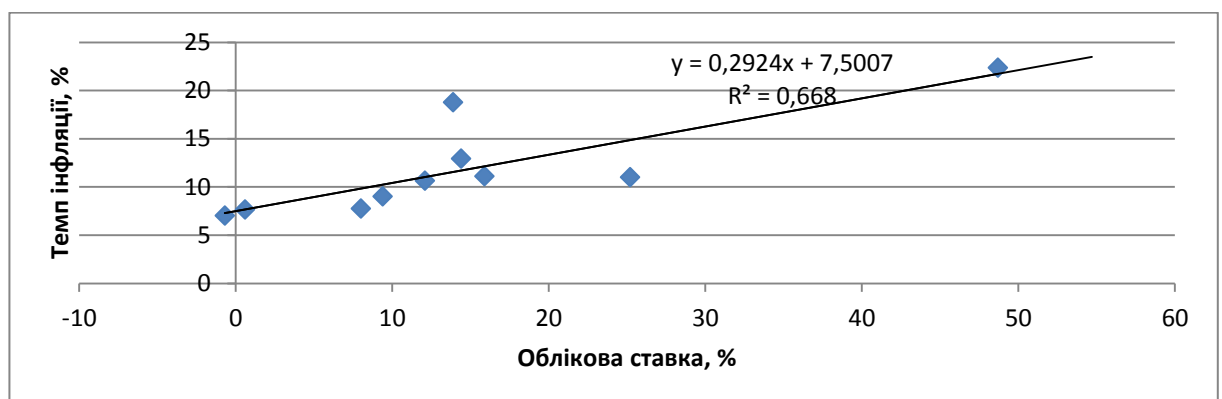

Рисунок 4.12 – Лінія тренду облікової ставки НБУ з 2009 р. по 2018 р.

Розрахунок ставки дисконтування згідно наведених даних дав змогу визначити її а рівні: 2021 р. – 18%, 2022 р. – 18,3%, 2023 р. – 28% та 2024 – 28%.

Таким чином, розрахункова загальна потреба в коштах на 5 років складає 978,12 тис.грн., в тому числі з державного бюджету – 500 тис. грн., обласного бюджету (та/або інших джерел) – 219,92 тис. грн., з місцевого бюджету (та/або інших джерел) – 258,2 тис. грн.

В результаті практичної реалізації розробленого проекту Програми планується отримати наступні основні результати: наростити обсяги виробництва та реалізації меду, пилку, воску, прополісу. Зокрема, обсяг виробництва меду планується наростити до 200 тонн на рік (в 2018 р. – 87 т); збільшити племінне стадо чистопородних бджіл мінімум на 150 бджолосімей (2018 р. – 10 бджолосімей); створити сільськогосподарський обслуговуючий кооператив в галузі бджільництва. Метою діяльності якого є налагодження зв'язків з підприємствами харчової, медичної, парфумерно-косметичної галузей задля більш ефективного продажу продукції бджільництва на внутрішньому ринку, пошук можливостей для успішного експорту меду та їх реалізації; забезпечити збільшення врожаїв сільськогосподарських культур; збільшити надходження податків до місцевого бюджету; розвивати самозайнятості на території сільської ради, створити додаткові робочі місця, зберегти трудовий потенціал сільської ради та ін.

Розробка та впровадження запропонованої Програми сільськими радами регіонів України (за умови адаптації її основних норм до особливостей розвитку галузі бджільництва в регіоні) дозволить вирішити соціально-економічні проблеми на конкретних сільських територіях, покращити стан навколишнього середовища та сформувані конкурентні переваги виробників меду на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Органічне землеробство являє собою сталу форму ведення сільського господарства, яка передбачає заощадливе поводження з ресурсами та має великий потенціал для зростання по всьому світі (рис 3.1). Цікавим є те, що Німецька Рада щодо сталого розвитку визначає органічний підхід до господарювання як «Золотий стандарт».

Рисунок 3.1 – Особливості органічного підходу до ведення господарювання

Джерело: сформовано автором з використанням [4]

Офіційні статистичні огляди Міжнародної Федерації органічного сільськогосподарського руху (IFOAM) підтверджують, що якщо в 2002 р. в Україні було зареєстровано 31 господарство, що отримало статус “органічного”, то в 2018 р. нараховувалося вже 430 сертифікованих органічних господарств, а загальна площа сертифікованих органічних сільськогосподарських земель склала 423,5 тис. га [4].

Найбільше органічних господарств працює в Одеській, Херсонській, Київській, Полтавській, Вінницькій, Закарпатській, Львівській, Тернопільській, Житомирській областях. При цьому вітчизняні органічні господарства сертифікують різні розміри органічного виробництва – від кількох гектарів до декількох тисяч гектарів ріллі.

Наразі українські сільськогосподарські товаровиробники виробляють переважним чином органічну сировину для експорту. Побудова внутрішнього ринку знаходиться поки що на самому початку, але вже можна розпізнати тенденцію позитивного розвитку. Просторова близькість до експортного ринку ЄС та подолання торговельних бар'єрів створюють можливість для іноземних прямих інвестицій і трансферу послуг та технологій. Пов'язана із цим модернізація сільського господарства та покращення умов праці позитивно впливатимуть на подальший розвиток українського органічного сектору [4]. Інструменти розвитку органічного виробництва в Україні наведені в додатку В.

Висновки

1. Сталий розвиток виробництва сільськогосподарської продукції в окремих територіальних громадах направлений на забезпечення економічних, соціальних та екологічних потреб окремих підприємств та, як наслідок, веде до покращення умов життєдіяльності всієї територіальної громади та її мешканців.

2. Виробництво сільськогосподарської продукції в територіальних громадах України розвивається досить неоднорідно, забезпечуючи різні об'єми фінансових надходжень до місцевих бюджетів. Разом з тим, найбільш важливі проблеми забезпечення сталого розвитку виробництва сільськогосподарської продукції є сталими і проявляються у відсутності комплексного підходу до вирішення соціальних, екологічних та економічних проблем розвитку окремих сільськогосподарських товаровиробників та територіальних громад, на теренах яких вони діють.

3. Запропоновано систему цілей сталого розвитку виробництва сільськогосподарської продукції в розрізі економічної, екологічної та соціальної складової. Визначено, що досягнення визначених цілей можна досягти за рахунок розвитку наукових досліджень та науково-технічних

розробок, покращення матеріально-технічної бази сільськогосподарських товаровиробників, розвитку внутрішнього ринку екологічно чистої та нішевої продукції, розвитку системи сертифікації сільськогосподарського виробництва, покращення правового регулювання відносин в аграрній сфері, реалізації дієвої соціально-економічна політика розвитку сільських територій.

Розроблено проект програми розвитку бджільництва на території Новомихайлівської сільської ради Новобузького району Миколаївської області на 2020-2024 роки. Основною метою даної програми визначено покращення екологічної ситуації в територіальній громаді, підтримка зайнятості сільського населення, створення додаткових можливостей для зростання доходів індивідуальних домогосподарств, малого та середнього аграрного бізнесу, поліпшення розвитку села та якості життя в сільській місцевості.

Список використаних джерел

1. Герасимів З.М. Сталий розвиток сільського господарства / З.М. Герасимів // Агросвіт. – № 9, 2016 р. – С. 16-19
2. Ковальчук С.Я. Вплив глобалізаційних процесів на розвиток сільських територій у контексті селозберігаючої моделі аграрного підприємництва / С.Я. Ковальчук // Економіка і суспільство. – В.8, 2017 р. – С. 52-58
3. Оверковська Т. Правові ознаки органічного виробництва сільськогосподарської продукції в Україні / Т. Оверковська // Підприємництво, господарство і право. – №11. – 2017. – С. 94-98
4. Органік в Україні / Федерація органічного руху України. – Електронний ресурс – Режим доступу: <http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>
5. Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини : Закон України / Відомості Верховної Ради України, 2014, N 20-21, ст.721 – Електронний ресурс – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/425-18>

6. Сільське господарство України у 2018 р. : Статистичний збірник / За ред. О.М. Прокопенко // Державна служба статистики України. – Київ, 2019. – 360 с.

7. Ужва А.М. Формування сталого розвитку сільського господарства: зарубіжний досвід / А.М. Ужва // Науковий вісник ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – В.5, 2015 р. – С. 174-176

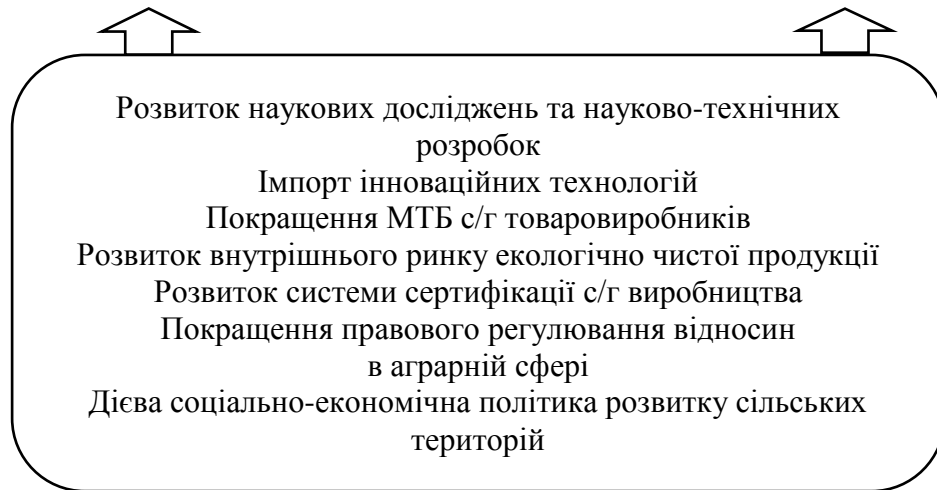
8. Україна: перспективи розвитку. Консенсус прогноз / Департамент економічної стратегії та макроекономічного прогнозування Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – Київ, 2019. – 36 с.

9. Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь / Міністерство економічного розвитку і торгівлі. – Київ, 2016. – 176 с.

Додаток А

Цілі сталого розвитку виробництва сільськогосподарської продукції в територіальних громадах України

Додаток Б

ПРОЕКТ ПРОГРАМИ
«Розвиток галузі бджільництва на території Новомихайлівської сільської ради Новобузького району Миколаївської області на 2020-2024 роки»

1. Опис проблеми

1.1. Сучасний стан бджільництва в Україні

Україна – одна з провідних держав світу, яка має розвинене бджільництво. Сьогодні в Україні нараховується близько 400 тис. виробників меду, що забезпечують потреби населення, харчової, медичної, парфумерно-косметичної й інших галузей у меді, квітковому пилку, прополісі, маточному молочку, бджолиній отруті. Україна є помітним гравцем на світовому ринку меду. Продукція наших бджолярів користується попитом у країнах ЄС, США, Азії та Канаді. У 2018 році було експортовано майже 70 тис. тонн меду. Галузь швидко розвивається та є важливим чинником соціального розвитку громад та сільських територій. Бджільництво сприяє розвитку рослинництва. Так, підвищенню врожайності сільськогосподарських культур при запиленні квіток бджолами в середньому становить: гречки – 41%, червоної конюшини – 75%, люцерни – 50%, баштанних – 60%, плодових – 65%, гірчиці - 35-61%, ріпаку – 25-30%, соняшнику – 40%. Запилення медоносними бджолами сприяє покращенню якості та корисності рослинницької продукції: у насіння гречки плівчастість зменшується на 2,4 %, збільшується кількість сирого протеїну на 0,4 %, а енергія проростання – на 17 %; в озимого ріпаку при запиленні енергія проростання збільшується на 11-12 %, схожість – на 16-20 %, наявність жирів –

на 4-5 %; при перехресному запиленні збільшується вага яблук на 26 %, зав'язуваність плодів – у 5,5 рази.

Разом з тим, незважаючи на певні досягнення, ефективний розвиток бджільництва стримує неналежний рівень матеріально-технічного забезпечення, наявність антибіотиків у виробленій продукції, часта заготівля незрілого меду, високий рівень хімізації сільськогосподарської діяльності, зменшення кормової бази для бджіл у зв'язку зі скороченням посівних площ медоносних культур та нестабільністю їх вирощування, відсутність взаємодії між галуззю бджільництва та харчовою, фармацевтичною і парфумерно-косметичною галузями з метою більш глибокої переробки продукту та ін.

1.2 Розвиток бджільництва на території Новомихайлівської сільської ради

Бджільництво Новомихайлівщини має запилювально-медовий напрям, в господарствах усіх форм власності налічується 1460 бджолиних сімей. В 2018 р. виробництво меду на пасіках усіх категорій господарств склало 87 тонн. Основою розвитку бджільництва є господарства населення, в яких зосереджено близько 88 % бджолосімей, та 90 % виробленої продукції.

Площа сільськогосподарської угідь Новомихайлівської сільської ради 7216 га. На території ради діє ПОП «Вікторія», 6 фермерських господарств та господарства населення. Структура сільськогосподарського виробництва : рослинництво – 90 %, тваринництво – 10 %. Основні напрямки рослинництва : зернові, технічні, кормові. Основні напрямки тваринництва : бджільництво.

Непродумана сільськогосподарська діяльність на території ради призводить до щорічного збільшення смертності бджіл: у 2016 р – 50 %, у 2017 р. – 75 %, у 2018 р. – 57 %.

Розвиток бджільництва на території ради потребує впровадження регіональних програм підтримки і втручань органів влади, як обласних, так і місцевих. Існує ряд можливостей, які варто задіяти:

- економічне втручання – фінансова підтримка малих та середніх виробників сільськогосподарської продукції, розвиток кооперації
- соціально-економічне – збереження та підвищення трудового потенціалу підприємств сільської ради;
- еколого-економічне – створення умов для поліпшення стану довкілля.

Програма базується на нормах Закону України «Про бджільництво», «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність», «Про сільськогосподарську кооперацію», постанови Кабінету Міністрів України від 06.08.14 №385 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року», Стратегії розвитку Миколаївської області на період до 2020 р.

2. Мета програми

Головною метою зазначеної Програми є покращення фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств, підтримка зайнятості сільського населення, створення додаткових можливостей для зростання доходів індивідуальних домогосподарств, малого та середнього аграрного бізнесу, поліпшення розвитку села та якості життя в сільській місцевості.

3. Завдання програми

- підвищення врожайності сільськогосподарських культур за рахунок запилення бджолами;
- створення племінних пасік, підтримка і розвиток масового, товарного утримання пасік, збільшення кількості бджолосімей;
- забезпечення населення продукцією бджільництва;
- ріст зайнятості населення через збільшення кількості осіб, які будуть займатись бджільництвом;
- створення сільськогосподарського кооперативу в галузі бджільництва.

4. Основні пріоритетні напрями програми

4.1 Збільшення кількості бджолосімей та селекційно-племінна робота

Заходи:

- Стимулювання розвитку бджільництва шляхом фінансової підтримки на закупівлю племінного матеріалу та створення племінних пасік для особистих селянських господарств, фізичних осіб підприємців, приватних підприємств, селянських фермерських господарств, шляхом відшкодування 50% вартості племінного матеріалу, закупленого у сертифікованих господарствах, але не більше ніж 10 тис. грн. на одну пасіку, при умові співфінансування з місцевих бюджетів у співвідношенні 25% місцевий бюджет (та/або інших джерел) та 25% обласний бюджет (та/або інших джерел).

Орієнтовна сума на 2020 рік – 18,75 тис. грн. обласний бюджет, 18,75 тис. грн. місцевий бюджет. На період дії Програми – 286,88 тис. грн.

- Підтримка пасічників-початківців шляхом відшкодування 30% вартості матеріалів та обладнання для облаштування першої пасіки (вулики нові, медогонки), але не більше 10 тис. грн на одну особу, при умові співфінансування з місцевих бюджетів у співвідношенні 15% місцевий бюджет (та/або інших джерел) та 15% обласний бюджет (та/або інших джерел).

Орієнтовна сума на 2020 рік - 20 тис грн., обласний бюджет 10 тис грн., місцевий бюджет 10 тис грн. На період дії Програми – 153 тис грн.

4.2 Ветеринарне забезпечення галузі

Заходи:

- співфінансування з місцевими органами влади досліджень причин хвороб та смертності бджіл у розмірі 50%.

Орієнтовна сума на 2020 рік - 5 тис грн. місцевий бюджет. На період дії Програми – 38,24 тис грн.

4.3 Розвиток сільськогосподарської кооперації

Заходи:

- Організація інформаційно-роз'яснювальної роботи серед членів господарстві населення, фермерських господарств та фізичних осіб - сільськогосподарських товаровиробників про конкурентні переваги провадження їх діяльності у складі таких кооперативів.

- Стимулювання створення сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу, членами якого мають стати виключно особисті селянські, фермерські господарства, фізичні особи та підприємці - пасічники, шляхом компенсації 80% вартості сільськогосподарської техніки, обладнання та устаткування (з урахування сум податку на додану вартість), але не більше ніж 500 тис. грн., за умови співфінансування 70% – з державного бюджету і 30% – кошти членів сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу.

Орієнтовна сума на 2020 рік - 500 тис грн. з державного бюджету згідно Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018-2020 роки. На період дії Програми – 500 тис. грн.

4.4 Налагодження взаємовигідних відносин аграрного бізнесу та пасічників

Заходи:

- Організація інформаційно-роз'яснювальної роботи серед виробників сільськогосподарської продукції, що працюють на території сільської ради (ПСП, ПОП, ФГ) щодо економічної та екологічної вигоди від розвитку бджільництва на цій території.

- Інформування місцевого населення про заходи хімізації сільськогосподарських посівів виробниками сільськогосподарської продукції.

5. Фінансове забезпечення виконання поставлених завдань

Виконання Програми буде здійснюватись за рахунок коштів співфінансування, державного обласного та місцевих бюджетів, організацій-донорів, членів сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів протягом 2019 –2023 років.

Розрахункова загальна потреба в коштах на 5 років складає 978,12 тис. грн., в тому числі з державного бюджету – 500 тис. грн., обласного бюджету (та/або інших джерел) – 219,92 тис. грн., з місцевого бюджету (та/або інших джерел) – 258,2 тис. грн.

Джерела фінансування	Обсяг фінансування, тис. грн.	Етапи виконання Програми, млн. грн.				
		2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Обласний бюджет (та/або інші джерела)	219,92	28,75	33,92	40,13	51,37	65,75
Місцевий бюджет (та/або інші джерела)	258,2	33,75	39,83	47,12	60,31	77,19
Державний бюджет	500	500	-	-	-	-
Разом	978,12	562,5	73,75	87,25	111,68	142,94

6. Очікувані результати реалізації програми

– нарощення обсягів виробництва та реалізації меду, пилку, воску, прополісу. Зокрема, обсяг виробництва меду планується наростити до: 2020 р. – 109 т на рік, 2021 р. – 131 т на рік, 2022 р. – 154 т на рік, 2023 р. – 177 т на рік, 2024 р. – 200 т на рік.

– збільшення племінного стада мінімум на 150 (з кожним роком на 30) бджолосімей, продуктивності, впровадження чистопорідного розведення бджіл, що призведе до зниження вартості бджолопакетів для пасічників за умови купівлі їх у місцевих бджолярів.

– створення сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу в галузі бджільництва. Метою діяльності кооперативу є налагодження зв'язків з підприємствами харчової, медичної, парфумерно-косметичної галузей задля більш ефективного продажу продукції бджільництва на внутрішньому ринку, пошуку можливостей для успішного експорту меду та їх реалізація.

– забезпечення збільшення врожаїв сільськогосподарських культур.

– формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції на місцевому, національному та міжнародному рівнях.

– розвиток самозайнятості на території сільської ради, створення додаткових робочих місць, збереження трудового потенціалу сільської ради.

– покращення екологічної ситуації на території сільської ради.

7. Ризики виконанням програми

Основні ризики, пов'язані зі здійсненням програми включають:

– можливі зміни кон'юнктури світового та внутрішнього ринку меду;

- відсутність урядової стратегії та державної програми підтримки розвитку бджільництва;
- невизнання на обласному та місцевому рівні пріоритетності розвитку бджільництва для вирішення соціально-економічних проблем розвитку Новомихайлівської сільської ради;
- низький загальний рівень технологічної культури українських виробників сільськогосподарської продукції;
- неспроможність сільськогосподарських підприємств та пасічників налагодити конструктивний діалог;
- відсутність у пасічників необхідних знань про кооперацію та бажання об'єднуватися для досягнення спільної мети;
- відсутність відповідних знань та небажання пасічників займатися розведенням племінних пасік.

Мінімізувати визначені ризики дозволить практична реалізація наступних заходів:

- диверсифікація пасічниками поставок виробленої продукції (підприємствам харчової, медичної, парфумерно-косметичної галузей, торговим посередникам), налагодження прямих зв'язків з іноземними споживачами;
- прийняття державної програми розвитку бджільництва (проект даної Програми сформовано Національним науковим центром «Інститут бджільництва ім. П.І. Прокоповича» та Спілкою пасічників України);
- декларування необхідності розвитку бджільництва в сільській місцевості в програмах розвитку сільського господарства Миколаївської області та Новобузького району;
- розвиток дорадництва на території Новобузького району;
- проведення на постійній основі зустрічей керівників сільськогосподарських підприємств, пасічників, районного та місцевого керівництва, всіх бажаючих з метою обговорення проблем розвитку сільськогосподарської діяльності та бджільництва на території Новомихайлівської сільської ради та знаходження компромісних рішень щодо їх вирішення.

8. Контроль за виконанням програми

Координація та контроль за виконанням Програми здійснюється головою Новомихайлівської сільської ради.

Додаток В

Інструменти розвитку органічного виробництва в Україні

Інструмент	Сутність
Державна підтримка та контроль.	<p>Законодавчі рамкові умови та інституційні можливості для управління та контролю органічного землеробства в Україні знаходяться поки що на стадії створення. Використання та обмін досвідом з іноземними партнерами при створенні відповідних інституцій може значним чином сприяти успішному розвитку правових рамок умов.</p> <p>Надалі необхідним є створення державного огляду ринків, детальний аналіз наявної ситуації та принципово відкрите визнання для розвитку сільського господарства та відповідного поводження з природними ресурсами в Україні. Важливою допоміжною складовою тут може бути створення національного органічного плану дій, в якому будуть передбачені спеціальні програми підтримки для підприємств що займаються виробництвом та переробкою органічної продукції.</p> <p>Державна підтримка повинна бути направлена також на розвиток кооперації в даному секторі, має фокусуватися на слабо розвинутому ланцюжку створення доданої вартості та активній участі у професіоналізації органічної логістики та подібних процедурах (сушіння, зберігання, транспортування, місця перевантаження, як наприклад, порти, тощо).</p>
Навчання, підвищення кваліфікації,	До сьогодні в країні існує брак спеціалістів не лише з виробництва органічної продукції, а і сертифікації, зберігання,

консультування	<p>просування на внутрішній та зовнішні ринки. Поширений дефіцит знань є напевне найбільшою перешкодою для розвитку органічного землеробства в Україні. Тому необхідним є посилення міжнародної співпраці між вищими школами та університетами України та країнами, де налагоджено органічне виробництво. Далі в центрі уваги має стояти державне консультування з даних питань. Тут держава може діяти як центральний орган при переносі знань, наданні доступу до засобів підтримки, та при забезпеченні подальшого зв'язку господарств та підприємств (фермерів між собою, фермерів та переробників, переробників між собою), а також стимулювати інновації та визначати потреби.</p> <p>Розбудова системи навчання та підвищення кваліфікації зайнятих в органічному сільськогосподарському виробництві та областях, пов'язаних із ним, зокрема, в переробці (керівництво підприємством, організація сховищ, станції перевантаження, переробка, тощо), подібно спеціальним професійним школам, технікумам та академіям, та/або інтеграція органічного землеробства до вже існуючих організацій та навчального змісту, уможливить перенесення знань з університетів до практики.</p>
Дослідження та розвиток технологій	<p>Застосовувані виробниками методи органічного землеробства повинні виправдовувати себе для відповідних екологічних умов місця вирощування та бути розвинуті на їхній основі. Відповідно, існує необхідність у розвитку та проведенні досліджень на дослідних станціях та на окремих відібраних підприємствах. Тут</p>

Продовження додатку В

	<p>можна запропонувати співробітництво українських дослідницьких організацій з іноземними університетами (що мають відповідний досвід) державними та недержавними дослідницькими інститутами.</p>
<p>Селекція рослин та забезпечення посівним матеріалом</p>	<p>Українські товаровиробники органічної продукції здебільшого використовують насінневий матеріал, що не пристосований до специфічних умов місця вирощування та часто не відповідає міжнародним органічним стандартам (наприклад, щодо питань обробки посівного матеріалу/протруювання). Існує потреба в сортах, які задовольнятимуть специфічні вимоги органічного землеробства в Україні. Для розбудови цієї області рекомендується налагодити співпрацю українських селекціонерів з наявними міжнародними організаціями в області органічної селекції рослин.</p>
<p>Сенсибілізація споживачів та компанії для розвитку свідомості</p>	<p>Споживачам відводиться вирішальна роль у розвитку органічного землеробства. Введення національної органічної печатки допомагає споживачам швидко та легко розпізнавати органічні продукти харчування, які походять з України. Державна інформаційна компанія повинна також сприяти розвитку попиту з боку споживачів та точно пояснювати взаємозв'язки між землекористуванням, станом природних ресурсів, умовами життя та власним споживанням.</p>